

BAKER K. 1993. *Identification guide to European non-passerines*. BTO-guide 24. Butler & Tanner Ltd., London. 332 p. ISBN 0.903793.18.0. Prijs £ 15,-.

Anders dan *Moult and ageing of European passerines* van Jenni en Winkler is *Identification guide to European non-passerines* gericht op gebruik door ringers in het veld. Het formaat (c. 15 × 21 cm) is dan ook wat handzamer. De auteur publiceerde in de periode 1979-84 een negendelige serie bijdragen in *Ringers' Bulletin*, die in dit werk zijn aangevuld met een schat aan informatie, verzameld m.b.v. onderzoek aan museummateriaal, veldwaarnemingen en literatuur. Na een beknopte introductie worden 119 soorten behandeld, geselecteerd o.a. op grond van de kans op vangst bij de meest gebruikelijke vangmethoden. Stellopers worden niet behandeld; hiervoor wordt verwezen naar de soortgelijk opgezette BTO-gids van Prater, Marchant en Vuorinen (1977): *Guide to the identification and ageing of holarctic waders*.

Veel van de gepresenteerde informatie is ook anderszins wel beschikbaar, en het werk leunt zwaar op publikaties als *Identification and ageing of raptors* (Forsman 1984), *Identification and ageing of wildfowl* (Salminen 1983) en *Identification and ageing of gulls, terns and skuas* (Hario 1986). De kracht van dit boek komt dan ook vooral voort uit het samenbrengen van deze kennis in een compacte gebruikersgids. In dat opzicht is het soms toch wat onhandig dat bepaalde soorten ontbreken (b.v. Purperreiger, Middelste en Kleinste Jager). Het toevoegen van enkele tabellen met verschillen tussen soorten had een wat bredere gebruik van de gids (determinatie van stookolieslachtoffers e.d.) mogelijk gemaakt. Voor geslachts- en leeftijdsbepaling zal dit boek in veel gevallen bruikbaar zijn. In andere gevallen zal, gezien de vaak beknopte informatie en de wat summere illustraties, het raadplegen van meer specialistische literatuur noodzakelijk blijven. - Ruurd Noordhuis

JENNI L. & WINKLER R. 1994. *Moult and ageing of European passerines*. Ac. Press, London. 225 p. ISBN 0.12.384150X. Prijs \$ 59,95.

De twee Zwitserse ringers Jenni en Winkler zijn er met dit boek in geslaagd hun passie op fraaie wijze vorm te geven. *Moult and ageing of European passerines* is gebaseerd op ruigegevens van 140 000 zangvogels die gedurende ongeveer 15 jaar in ringstations in Zwitserland en omgeving zijn gevangen. Het boek is gericht op alle lezers met een interesse voor rui en leeftijdsbepaling van zangvogels, maar is wellicht vooral voor ringers van betekenis.

Het eerste deel (47 p.) behandelt de terminologie en de functionele aspecten van rui. De strategie van de beschreven soorten is ingedeeld in zes groepen, vooral naar gelang de verdeling van hun ruiproces over broeden en overwinteringsgebieden. Heel aardig is de illustratie van Afrika waarin per blok van 5 × 5° is aangegeven welk percentage van de overwinterende Europese soor-

ten aldaar een volledige rui doormaakt. Naarmate de trekafstand groter wordt, stijgt dit percentage. Er wordt extra aandacht besteed aan gedeeltelijke rui, die vooral voorkomt bij eerstejaars vogels (postjuvenile rui). Dit resulteert in een bepaald patroon van oude en vernieuwde veren dat bij de leeftijdsbepaling van nut kan zijn. In oudere literatuur is dit aspect nogal eens onderbelicht geweest.

In het tweede deel worden de rui patronen van 58 zangvogelsoorten besproken aan de hand van literatuurinformatie in combinatie met gegevens die door de auteurs gedurende 15 jaar zijn verzameld. De beschrijvingen worden per soort verduidelijkt met behulp van soms meer dan tien - foto's van vleugels, waarvoor meestal levende vogels als model zijn gebruikt. Overzichtelijke diagrammen geven bij de meeste soorten aan welke veren in de gedeeltelijke postjuvenile rui kunnen zijn vervangen. In paragraafjes getiteld *Best criteria* worden andere voor leeftijdsbepaling bruikbare kenmerken genoemd, zoals iriskleur, snavelkenmerken en schedelverbening. Het laatstgenoemde aspect wordt tenslotte in een appendix behandeld, inclusief diagrammen van het verloop van het proces.

Moult and ageing of European passerines beoogt niet de in omloop zijnde gidsen als die van Svensson te vervangen. Omdat het hier maar om een beperkt aantal soorten gaat, is daarvan ook geen sprake en bovendien is het boek gezien zijn formaat (c. 24 × 32 cm) minder geschikt voor gebruik in het veld. Ook is het, gezien het feit dat de gepresenteerde gegevens in Midden-Europa verzameld zijn, zaak om rekening te houden met geografische verschillen in de rui patronen. In ons land is de beschikbare tijd in het algemeen wat korter, in verband waarmee de postjuvenile rui wat eerder kan aanvangen en zich over minder veren kan uitstrekken. Niettemin is dit boek een aanwinst voor de boekenkast en een waardevolle aanvulling voor ringers die hun bedrevenheid in het identificeren van hun vogels willen vergroten. - Ruurd Noordhuis

BERGMANN H.-H. 1994. *Der Buchfink*. Aula-Verlag, Wiesbaden. 142 p. ISBN 3.89104.540.9. Prijs f 50,-.

Dit is het tweede deel in een nieuwe serie monografieën, welke enigszins doet denken aan een verbeterde *Neue Brehm Bücherei* en aan de *Hamlyn Species Guides*. Bergmann is vooral bekend door zijn onderzoek naar de zang van vogels, o.a. naar het voorkomen van dialecten. Niet verbazingwekkend daarom dat bijna 30% van het boek gaat over het geluidenrepertoire (ontwikkeling, dialecten, functie) van Vinken. Pas halverwege het boek komen habitat, territorium, broedbiologie, voedsel, sterfte en trek aan de orde. Deze hoofdstukken drijven voor een deel op ongepubliceerde afstudeerscripties en dissertaties van o.a. Kemme en Schreiber. Alleen al daarom is de aanschaf van dit boek de moeite waard. Door met gekleurde vogels te werken en intensief te observeren, waren zij in staat de levensloop van Vinken inzichtelijk te maken. Dat leven ziet er nogal ingewikkeld uit. De veranderingen in de grootte, vorm en locatie

van een territorium in de loop van het broedseizoen en onder invloed van mislukte broedpogingen, zullen de BMP-er de nodige hartkloppingen bezorgen als hij zijn waarnemingen moet gaan interpreteren. Een reden te meer van dit boek kennis te nemen. - Rob G. Bijlsma

BUTLER D. & MERTON D. 1992. *The Black Robin: saving the world's most endangered bird*. Oxford University Press, Auckland. 294 p. ISBN 0.19.558260.8. Prijs f 65,-

Spanning, sensatie, zeldzaamheid, een eilandje, afzien en gevaar, kortom, alle ingrediënten voor jongensromantiek zijn aanwezig in dit boek. Het is ook nog eens goed geschreven. Het onderwerp is een 23 gram wegend vogeltje, voortkomend op een nauwelijks begroeide rotspartij van minieme afmetingen in de Grote Oceaan ten oosten van Nieuw-Zeeland. Maar het boek gaat ook over de mensen die slechts één broedpaartje tot hun beschikking hadden om de soort te behoeden voor uitsterven. Dit boek is hun verhaal van reddingspogingen, de teleurstellingen en het uiteindelijke succes (in 1991/92 alweer 128 exemplaren). Het illustreert hoe makkelijk een soort is uit te roeien op een eiland (vooral door introductie van katten), en hoe moeilijk het is dat te voorkomen. - Rob G. Bijlsma

GIBBONS D. W., REID J. B. & CHAPMAN R. A. 1993. *The new atlas of breeding birds in Britain and Ireland: 1988-1991*. Poyser, London. XIV + 520 p. ISBN 0.85661.075.5. Prijs f 125,-

Het woord "nieuw" is met recht in de titel van deze atlas opgenomen. Het concept van een kwalitatieve rasterkartering is inmiddels stokoud en veelbeproefd. Een tweede kartering zou 20 jaar na de eerste (in 1968-72) weinig toevoegen indien deze wederom kwalitatief zou zijn. Daarom is een eenvoudige manier bedacht om het voorkomen per 10 × 10 km-blok semi-kwantitatief te bepalen. Het resultaat is een atlas waar per soort drie kaarten worden gepresenteerd: de aloude kwalitatieve verspreidingskaart waar de stipgrootte indicatief is voor de broedzekerheid, een indexkaart waar de relatieve dichtheid van lichtblauw naar donkerrood oploopt (uit consideratie met de 1 op de 12 kleurenblinde mannen is de combinatie rood-groen niet gebruikt; dank u, dank u) en een kaart waarop de blokken zijn aangegeven waar de soort sinds de vorige kartering is verdwenen of verschenen (resp. open en dichte stip). Het aantal bezette blokken voor 1968-72 en 1988-91, gesplitst naar Groot-Brittannië en Ierland, is onderaan de soorttekst te vinden. Samen met de veranderingskaart kan daarmee in één oogopslag een indruk worden verkregen van de omvang van de veranderingen. En dat zijn er nogal wat. Twintig jaar is minder dan een milliseconde in de evolutie, maar wat een dynamiek in verspreidingspatronen, wat een aanpassingsvermogen, wat een dramatische bijna-verdwijningen in zo'n kort tijdsbestek! De meeste soorten laten opvallende ontwikkelingen zien, soms zelfs tegenovergesteld naar regio. Opvallend is bijvoorbeeld dat de achteruitgang van veel soorten in Ierland geprononceerder is dan in Groot-Brittannië. Wordt Ierland eindelijk opgestoten in de vaart der volkeren (ten nadele van vo-

gels), een verschijnsel dat in Engeland en Schotland al zijn beslag heeft gekregen? Of is de kartering in 1988-91 minder goed geweest dan in 1968-72? In de soortteksten wordt over de oorzaken van de veranderingen gefilosofeerd. In de inleiding wordt overigens terecht gewaarschuwd dat de verklaringen veelal op persoonlijke titel worden gegeven en lang niet altijd worden geruggesteund door onderzoek. Dit boek is alleen al daarom een onuitputtelijke bron voor (al of niet testbare) ideeën voor onderzoek.

De teksten zijn afkomstig van tientallen schrijvers, waaronder niet de minste. Er wordt voornamelijk ingegaan op het verspreidingsbeeld, (oorzaken van) veranderingen en aantallen. De lay-out van het boek is helder, het bind- en drukwerk (ondanks eerdere problemen) uitstekend. De Brits-Ierse aanpak kan model staan voor landen die overwegen eveneens een tweede broedvogelkartering op poten te zetten. De gestandaardiseerde, semi-kwantitatieve aanpak zou daarbij voorop moeten staan. Want als deze atlas iets duidelijk maakt, dan wel dat een kwalitatieve kartering volstrekt onvoldoende is om (de mate van) veranderingen goed aan te tonen. Een fantastisch boek, kortom. - Rob G. Bijlsma

KOSTRZEWA R. & KOSTRZEWA A. 1993. *Der Turmfalke*. Aula-Verlag, Wiesbaden. 134 p. ISBN 3.89104.531.X. Prijs f 50,-

Torenavalken zijn in. Vanuit het oogpunt van de onderzoeker logisch: immers een talrijke soort, goed te observeren (en dus te kwantificeren), makkelijk te manipuleren (nestkasten!) en ook in gevangenschap goed te houden. Sinds 1990 zijn vijf monografieën gepubliceerd, waaronder de zevende druk van Piechocki's *Neue Brehm Bücherei*-deeltje (1991), *The Kestrel* van Andrew Village (1990), *Riddle's Seasons with the Kestrel* (1991), *Shrubb's The Kestrel* (1993) en onderhavige monografie. Je moet van goeden huize komen om te denken iets te kunnen toevoegen aan het bestaande repertoire.

Deze monografie zet in op ecologie, populatiebiologie en gedrag (flaptekst), wat ook moet blijken uit de modieuze ondertitel *Überlebensstrategien eines Greifvogels*. Een aantrekkelijk idee, dat echter maar ten dele wordt waargemaakt. Bijna eenderde van het boek wordt ingenomen door algemene hoofdstukken, waarvan de informatie in elk willekeurig handboek kan worden opgezocht. Dit euvel lijkt een onuitroeibaar monografiefenomeen. In het resterende boek wordt gereferereerd aan eigen onderzoek (vooral broedbiologie, populatiedynamiek, dichtheid, trends). Waar dit tekort schiet of ontbreekt, wordt teruggevallen op de resultaten van anderen werk (voedsel en jachtwijze, fysiologie, populatiedynamiek). De keuzes daarbij zijn nogal raadselachtig: waarom wel de proefschriften van Dirkjan Masman en Theo Meijer gebruiken, maar niet dat van Cor Dijkstra (onderdeel van hetzelfde Groningse onderzoek), waarom over rui schrijven maar niet het artikel van Masman en Daan (in *The Ancestral Kestrel*, p. 124-136) gebruiken waarin de rui wordt ingepast in de levenscyclus van de Torenavalk, waarom alle artikelen uit de Groninger School negeren die te maken hebben met het voedsel van Torenavalken (bij uitstek geschikt voor een boeiend hoofdstuk over de relatie prooi-predator), waarom eigen metingen aan slechts vier jongen uit één nest gebruiken om groeicurves te maken terwijl de lite-

ratuur veel beter, naar sekse gesplitst materiaal te bieden heeft, enz. Is dit gemakzucht of een weloverwogen keuze?

De behandeling van de onderwerpen is wisselvallig van kwaliteit. Uitleg op knieniveau wordt afgewisseld met stapsgewijze discriminantie-analyses waar zelfs geen moeite is gedaan om in de figuren begrijpelijke variabelen op de x- en y-as te zetten. De tekst is verlichtigd met tekeningen van F. Weick (gedrag), een tiental kleurenfoto's en veel grafieken. - *Rob G. Bijlsma*

DURINCK J., SKOV H., JENSEN F. P. & PIHL S. 1994. *Important marine areas for wintering birds in the Baltic Sea*. EU DG XI research contract no. 224/90-09-01, Ornis Consult Report 1994: 1-110, Copenhagen. ISBN 87.985075.0.8. Prijs Dkr 250.

Sinds enkele jaren kunnen de Oostbloklanden zich in een ongekende belangstelling van westerse vogelaars verheugen. Anders is dat met het Oostzeegebied, waarover nog steeds maar weinig is gepubliceerd. Vooral dankzij de inspanningen van het *International Waterfowl and Wetlands Research Bureau* (IWRB) en het Deense consultancy *Ornis Consult* werden de laatste jaren enkele tijpjes van de sluier over de Oostzee opgelicht. Poolse, Estse, Letse en Litouwse ornithologen werden uitgenodigd om over tellingen te rapporteren of werden simpelweg ingehuurd om tellingen uit te voeren in tot voor kort van de westerse wereld geïsoleerde gebieden. Met financiële ondersteuning van de Europese Unie werd in 1992 en 1993 een inventarisatie van watervogels in de ondiepe wateren van het Oostzeegebied uitgevoerd. Een fraai in kleur uitgevoerde atlas was het eindresultaat. Gegevens werden verzameld vanaf schepen, vanuit de lucht en vanaf de kust. De resultaten zijn samengevat op overzichtelijk uitgevoerde kaarten waarop de aantallen watervogels in het Oostzeegebied en het Kattegat zijn weergegeven. De gebruikte methodiek (tellingen zowel als analyse) is nieuw en wordt niet uitputtend beschreven. Als gevolg daarvan roepen de uitkomsten hier en daar enige twijfel op. Ongetwijfeld zal binnenkort duidelijk worden of de gehanteerde werkwijze navolging verdient: ook voor de Noordzee zou een dergelijke atlas bijzonder welkom zijn.

In totaal werden 39 gebieden aangewezen die van internationale betekenis voor watervogels zijn. De belangrijkste gebieden bleken de lagunes Szczecin en Vorpommern (Duits-Poolse grensgebied, met onder andere een gemiddeld wintervoorkomen van ruim 70 000 Topper-eenden en 14 000 Nonnetjes), Pomeranian Bay/ Oder Bank (ten zuiden van Bornholm, met 800 000 IJseenden, 360 000 Grote Zeeëenden en 1700 Kuifduikers), de Golf van Riga (meer dan 1 000 000 IJseenden, 340 000 Grote Zeeëenden), het Kattegat (130 000 Alken, 500 000 Zwarte Zeeëenden), Saaremaa en Hiiumaa westkust (Estland, met 6000 Steller's Eidereenden) en de Høburgs Bank (ten zuiden van Gotland, met 925 000 IJseenden). De optelsom van aantallen vogels in de verschillende gebieden levert opzienbarende resultaten op. Zo overwinteren naar schatting ruim vier miljoen IJseenden in het Oostzeegebied en werden bijna een miljoen Grote Zeeëenden aangetroffen. Op grond van de tellingen in deze regio moet de grootte van de in NW-Europa overwinterende populatie Roodkeelduikers worden bijgesteld tot meer dan 100 000 exemplaren. Impo-

sant zijn voorts de 110 000 Knobbelzwanen, 320 000 Kuifeenden, 150 000 Toppereenden, één miljoen Eidereenden, 7000 Steller's Eidereenden, 800 000 Zwarte Zeeëenden, 125 000 Brilduikers, 17 000 Nonnetjes, 45 000 Middelste Zaagbekken, 74 000 Grote Zaagbekken en 155 000 Alken. Hiermee is het bepaald een 'atlas van grote getallen' geworden, maar de uitgave biedt stellig meer dan dat. Zo werden alle concentraties zorgvuldig (en in kleur) in kaart gebracht en zijn de door de verschillende soorten geprefereerde waterdiepten in histogrammen weergegeven. Fenologie en vergelijkingen met de rest van NW-Europa completeren het geheel. Dit boek kan warm worden aanbevolen bij een ieder die in watervogels in het algemeen, of in het Oostzeegebied in het bijzonder is geïnteresseerd. Besteladres *Ornis Consult, Vesterbrogade 140, 1620 Copenhagen V, Denemarken*. - *Kees Camphuysen*

FLADE M. 1994. *Die Brutvogelgemeinschaften Mittel- und Nord-Deutschlands: Grundlagen für den Gebrauch vogelkundlicher Daten in der Landschaftsplanung*. IHW-Verlag Eching. 879 p., waarvan 267 p. bijlagen. Met uitgebreide Engelse samenvatting. ISBN 3.930167.00.X. Prijs DM 158,-.

Ruim tien jaar geleden is Martin Flade begonnen aan een overbrugging van de door hem geconstateerde kloof tussen de avifaunistiek en de landschapsplanning en natuurbescherming. Onderzoekers (al dan niet in hun vrije tijd) voeren meestal alleen detailstudies uit en bij planners is te weinig ecologische (overzichts)kennis aanwezig om deze gegevens te kunnen interpreteren.

Zijn werk (voornamelijk uitgevoerd in vrije tijd) heeft geresulteerd in een kloek boekwerk, waarin de broedvogelgemeenschappen van Midden- en Noord-Duitsland worden besproken. Hiervoor heeft hij de gegevens van ruim 1600 proefvlakken uit de periode 1960-90 samengevat. Ook wordt aangegeven hoe deze gemeenschappen kunnen worden gebruikt in de landschapsplanning. Op de inhoud van het boek is de schrijver in 1993 gepromoveerd.

Voor het onderscheiden van de broedvogelgemeenschappen is hij uitgegaan van in het landschap herkenbare habitat- of landschapstypen. Van elk habitattypen is vervolgens bepaald welke broedvogelsoorten een duidelijke hogere presentie hebben dan in andere typen. Deze soorten zijn aangeduid met de term "Leitarten", m.i. het best te vertalen als "kenmerkende of karakteristieke soorten". Het idee achter het gebruik van Leitarten is, dat de aan- of afwezigheid van deze soorten een beter idee geeft over de kwaliteit van het habitattypen dan andere soorten.

Het grootste deel van het boek (450 pagina's) wordt besteed aan het beschrijven van de broedvogelgemeenschappen. Per habitattypen wordt een beschrijving gegeven van de ligging van de proefvlakken, de landschapkenmerken, bedreigingen, de Leitarten en hun presenties en dichtheden per oppervlakteklasse, dichtheidstrends en begeleidende soorten. Twintig pagina's met kleurenfoto's geven een goed beeld van het uiterlijk van c. 40 verschillende habitattypen. In een aparte tabel wordt per Leitart een overzicht gegeven van de nieuwe schattingen van het aantal paren in geheel Duitsland en een beschrijving van de broedhabitats, dichtheidstrends en inventa-

risatiemethodieken. Naast de broedvogelgemeenschappen heeft de schrijver een opzet gemaakt voor gemeenschappen van niet-broedvogels. Hoofdstuk 8 is geheel gewijd aan het beschrijven van voorbeelden van toepassingen van broedvogelgemeenschappen en hun Leitar-ten in de landschapsplanning. Een kleine honderd pagina's worden ingenomen door ecologische profielen van alle broedvogels. Per soort wordt in grafieken aangegeven wat de presentie en de dichtheid zijn, gerangschikt naar aflopende presentie. Hierdoor worden in een oogopslag de belangrijkste habitattypen en de specialisatiegraad van een soort duidelijk.

In het boek is een waardevolle bibliografie opgenomen met c. 1300 (!) titels. Per titel is aangegeven welk soort informatie is opgenomen in het boek.

Met het boek is de schrijver geslaagd in zijn doel om een samenvattend overzicht te maken van de broedvogels van Midden- en Noord-Duitsland. De inhoud van het boek zal zeker zijn weg gaan vinden in de Duitse landschapsplanning en natuurbescherming. Aangezien Nederland ook deel uitmaakt van dezelfde Noordduitse laagvlakte is het boek ook een waardevolle bron van informatie voor Nederlandse landschapplanners, natuurbeschermers en natuurlijk ornithologen. Om een idee te

krijgen van de broedvogelsamenstelling van habitattypen die in Nederland niet of alleen in verarmde vorm voorkomen (zoals (half)natuurlijke bossen, hardhout-oibossen, grote zeggenmoerassen en intacte hoogvenen), biedt het boek goede referenties. Ook het gebruik van Leitar-ten om inzicht te verwerven in de kwaliteit van de broedvogelgemeenschap(en) van een gebied is in Nederland goed toepasbaar. Door de referent wordt gewerkt aan een soortgelijk verhaal over de Nederlandse broedvogelgemeenschappen en de toepassing ervan in het natuurbeheer.

Het formaat, de uitgebreide beschrijvingen en de grote hoeveelheid getallen maken het boek niet bijzonder toegankelijk. Planners en natuurbeschermers zullen zich eerst enige moeite moeten getroosten om zich de ideeën en achtergronden van het Leitar-tenmodel eigen te maken. Een eenvoudige gebruikershandleiding zou een welkome aanvulling zijn. Ondanks de vrij hoge prijs, is het zeker voor een ieder die zich bezighoudt met de verwerking van grotere hoeveelheden broedvogelgegevens (zoals provincies, natuurbeschermingsorganisaties en vogelwerkgroepen) waardevol om kennis te nemen van de inhoud van het boek. - *Henk Sierdsema*

IN ALLE RUST

Ter midden van de eerste sneeuw genietend van indrukwekkend panorama. De wereld ligt aan je voeten. Aan je voeten een paar stevige bergwandelschoenen die je bij **Bever Zwerfsport** hebt aangeschaft, tegelijk met de ideale rugzak voor dergelijke treks, precies passend voor jouw rug. Zo heeft **Bever Zwerfsport** voor iedereen de juiste uitrusting. Voor elke reis het beste materiaal. Zomer en winter. Vraag daarom vandaag nog de informatieve catalogus aan of breng een bezoek aan een van onze 10 vestigingen.

BEVER®
ZWERFSPORT
Outdoor Innovators

Den Haag • Calandplein 4 • Rotterdam • Utrecht •
Arnhem • Haarlem • Breda • Apeldoorn • Hilversum •
Amsterdam • Steenwijk
Catalogus en informatie: 070-3883700